

---

cum laude candidaat letteren. Alsof dit niet genoeg was, volgde hij een privatissimum Gothisch bij de neerlandicus M. de Vries, die weldra zijn leermeester bij uitstek zou worden. Om zich extra te oefenen in het actieve gebruik van het Latijn volgde hij bovendien nog twee jaar een disputeercollege bij de bekwaamste classicus van de faculteit, C.G. Cobet.

Ook toen Kuyper najaar 1858 naar theologie was overgestapt, bleef de band met letteren bestaan. In januari 1859 leverde hij bij De Vries een studie in over 'De ontwikkeling van de pauselijke macht onder Nicolaas 1'. Blijkens het ruim 150 pagina's tellende stuk was Kuyper, afgezien van het vaststellen van de historische gang van zaken in de negende eeuw, vooral geboeid door drie zaken: de rol van de kerk in de samenleving, het gebruik van macht, met name ten goede van zwakkeren en armen, en de verhouding tussen kerkelijke en wereldlijke macht. Volgens hem was de grote macht die de kerk in de middeleeuwse samenleving had bezeten in de moderne tijd niet meer nodig. Nu de samenleving onder invloed van de godsdienst humaner was geworden, achtte hij het logisch dat de kerk steeds meer een ondergeschikte rol kreeg. Achteraf bezien was de studie zowel opmaat voor, als tegenpool van een veel omvangrijker werk, dat spoedig zou volgen. Op instigatie van De Vries zette de eerstejaars theologant zich in mei 1859 namelijk aan de beantwoording van een door de Groninger theologische faculteit uitgeschreven prijsvraag over het kerkbegrip van Johannes Calvijn en Johannes a Lasco. Toen de ruim 500 foliopagina's omvattende, in het Latijn geschreven 'Commentatio' eind maart 1860 geheel gereed op tafel lag, had de auteur niet alleen een unieke prestatie geleverd, maar ook zijn visie op de toekomstige positie van de kerk radicaal gewijzigd. Hier van uniek te spreken is niet overdreven. Nog maar nauwelijks aan de theologische studie begonnen, had Kuyper immers nagenoeg geheel zelfstandig, via uitgebreid, zich tot in het buitenland uitstrekkend bronnen- en literatuuronderzoek, een in eigen land en elders nog maar nauwelijks ontgonnen terrein bewerkt. In acht maanden tijds had hij niet alleen het gehele bekende oeuvre van beide reformatoren – waaronder een aantal uiterst zeldzame werkjes van a Lasco – doorgenomen, maar tevens zo'n 350 titels uit de jaren 1550-1860 over de positie en de rol van de kerk. Gewichtig voor zijn gewijzigde visie op de kerk was vooral een aantal moderne Duitse en Franse studies. Het uitzonderlijke van de prestatie werd door tijdgenoten opgemerkt. Niet alleen werd de *Commentatio* door de Groninger faculteit met goud bekroond (waarbij ze laatdunkende kritiek bij voorbaat pareerde met haar opmerking dat het stuk dermate goed was, dat het door eventuele andere inzenders moeilijk te overtreffen zou zijn geweest), maar ook achtte de Leidse twee jaar